

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Στέφανος Τζίμας¹, Γεώργιος Παλάντζας^{1,2}

¹Σχολή Εφαρμοσμένων Τεχνών και Βιώσιμου Σχεδιασμού, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάροδος Αριστοτέλους 18, 26335 Πάτρα

²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών, Πανεπιστημιούπολη, Θεσσαλονίκη, 54124, Θεσσαλονίκη

email: std138707@ac.eap.gr, palantzas.georgios@ac.eap.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία διερευνά τη διαλειτουργικότητα εκπαίδευσης και επιχειρηματικότητας, αφενός αποτυπώνοντας βιβλιογραφικά την υφιστάμενη κατάσταση και τις σχετικές προοπτικές, και αφετέρου λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα σχετικής έρευνας ερωτηματολογίου που διενεργείται στο πλαίσιο της εργασίας, εστιάζοντας στη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση στη χώρα μας. Μεθοδολογικά, για την πραγματοποίηση της βιβλιογραφικής επισκόπησης χρησιμοποιήθηκαν άρθρα οικονομικών και εκπαιδευτικών περιοδικών και άλλων δημοσιεύσεων που θίγουν το θέμα της επιχειρηματικής εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Η εργασία υποστηρίζεται εν συνεχεία επιστημονικά με την υλοποίηση έρευνας ερωτηματολογίου που αποδελτιώνει την άποψη των συμμετεχόντων σχετικά με το βαθμό επίδρασης της εκπαίδευσης στην όποια εκδηλωμένη επιχειρηματικότητα. Τέλος, γίνεται παρουσίαση και σχολιασμός των αποτελεσμάτων της εργασίας.

Λέξεις κλειδιά: *επιχειρηματικότητα, εκπαίδευση, Ελλάδα, έρευνα ερωτηματολογίου.*

ABSTRACT

This work explores the interoperability of education and entrepreneurship, on the one hand, by documenting the current situation and the relevant perspectives, and on the other hand, taking into account the results of a relevant questionnaire survey carried out as part of the work, focusing on secondary and higher education in our country. Methodologically, articles from financial and educational journals and other publications that touch on the subject of business education at all levels of education were used to carry out the bibliographic review. The work is also scientifically supported by the implementation of a questionnaire survey that evaluates the opinion of the participants regarding the degree of effect of education on any manifested entrepreneurship. Finally, the main results of the work are presented and discussed.

Keywords: *entrepreneurship, education, questionnaire survey, Greece*

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σύγχρονη έννοια της επιχειρηματικότητας εισήχθη από τον Schumpeter (1934) ο οποίος όρισε τους επιχειρηματίες ως τα άτομα των οποίων η αποστολή είναι να φέρουν εις πέρας τις επιχειρήσεις, αναφέροντας ότι οι έννοιες «επιχειρηματίας» και «επιχειρηματικότητα» είναι ταυτόχρονα ευρύτερες και στενότερες από τις συνηθισμένες έννοιες. Ευρύτερες, διότι οι επιχειρηματίες δεν είναι μόνο αυτοί που δρουν ανεξάρτητοι σε μια οικονομία ανταλλαγών, αλλά και όσοι είναι «εξαρτώμενοι» υπάλληλοι μιας εταιρείας (διευθυντικά στελέχη, μέλη διοικητικών συμβουλίων) οι οποίοι ασκούν την επιχειρηματική λειτουργία. Από την άλλη, η αντίληψη για τις έννοιες αυτές είναι στενότερη από την παραδοσιακή καθώς δεν περιλαμβάνει μόνο τους επικεφαλής εταιρειών ή τους διευθυντές των βιομηχανιών, αλλά μόνο εκείνους που εκτελούν πραγματικά αυτήν την λειτουργία.

Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα, τουλάχιστον τα τελευταία τριάντα χρόνια, είναι αντικείμενο συζήτησης πολιτικών και μελετητών αφού αποτελεί ένα βασικό ζήτημα για την οικονομική ανάπτυξη των κρατών, αλλά και ως παιδαγωγικό ζήτημα αφού πρέπει να βρεθούν τρόποι προσέγγισης της δημιουργικής και εποικοδομητικής συμπεριφοράς των ανθρώπων στο δύσκολο επιχειρηματικό περιβάλλον που επικρατεί.

Η παρούσα εργασία σκοπό έχει να διερευνήσει και παρουσιάσει τη διαλειτουργικότητα εκπαίδευσης και επιχειρηματικότητας, αφενός αποτυπώνοντας βιβλιογραφικά την υφιστάμενη κατάσταση και τις σχετικές προοπτικές, και αφετέρου λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα σχετικής έρευνας ερωτηματολογίου που διενεργείται στο πλαίσιο της εργασίας, εστιάζοντας στη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση στη χώρα μας.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ – ΠΗΓΕΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

2.1. Βιβλιογραφική επισκόπηση

2.1.1. Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα

Οι όροι «εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα» και «επιχειρηματική εκπαίδευση», συχνά συγχέονται όμως έχουν διαφορετική σημασία, σκοπό αλλά και προσέγγιση. Ο όρος «επιχειρηματικότητα» όπως αναφέρθηκε παραπάνω, έχει κι αυτός πληθώρα ορισμών, άρα όποια έννοια τον περιλαμβάνει αποτελεί με την σειρά της αντικείμενο περαιτέρω έρευνας για την ορθή διατύπωσή της. Πολλοί εκπαιδευτικοί, μαθητές και φοιτητές θεωρούν ότι και οι δύο ορισμοί είναι συνώνυμοι. Η έννοια «εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα» συναντάται σε χώρες όπως ο Καναδάς και οι Η.Π.Α., ενώ η έννοια «επιχειρηματική εκπαίδευση» χρησιμοποιείται στους εκπαιδευτικούς κύκλους του Ηνωμένου Βασιλείου και αφορά στην προσωπική ανάπτυξη, την νοοτροπία και τις ικανότητες εν αντιθέσει με τον όρο «εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα» ο οποίος αφορά στην δημιουργία μιας επιχείρησης και στην αυτοαπασχόληση (Πριμικίρη, 2019).

2.1.2. Οφέλη της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα

Η επιχειρηματικότητα είναι βασικός μοχλός της οικονομίας. Ο πλούτος και η μεγάλη πλειονότητα των θέσεων εργασίας δημιουργούνται από μικρές επιχειρήσεις που ξεκινούν από άτομα με επιχειρηματικό πνεύμα, πολλά από τα οποία συνεχίζουν να δημιουργούν μεγάλες επιχειρήσεις. Οι άνθρωποι που εκτίθενται στην επιχειρηματικότητα συχνά εκφράζουν ότι έχουν περισσότερες ευκαιρίες να ασκήσουν δημιουργικές ελευθερίες, υψηλότερη αυτοεκτίμηση και γενικά μεγαλύτερη αίσθηση ελέγχου πάνω στη ζωή τους. Ως αποτέλεσμα, πολλοί έμπειροι επιχειρηματίες πολιτικοί ηγέτες,

οικονομολόγοι και εκπαιδευτικοί πιστεύουν ότι η καλλιέργεια μιας ισχυρής επιχειρηματικής κουλτούρας θα μεγιστοποιήσει την ατομική και συλλογική οικονομική και κοινωνική επιτυχία σε τοπική, εθνική και παγκόσμια κλίμακα. Οι μαθητές θα έχουν σταδιακά πιο απαιτητικές εκπαιδευτικές δραστηριότητες. εμπειρίες που θα τους επιτρέψουν να αναπτύξουν τη διορατικότητα που χρειάζεται για να ανακαλύψουν και να δημιουργήσουν επιχειρηματικές ευκαιρίες και την τεχνογνωσία για να ξεκινήσουν και να διαχειριστούν με επιτυχία τις δικές τους επιχειρήσεις για να επωφεληθούν από αυτές τις ευκαιρίες.

2.1.3. Περιεχόμενο και μέθοδοι της επιχειρηματικής εκπαίδευσης

Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα συχνά κατηγοριοποιείται σε τρεις προσεγγίσεις (Johnson, 1988, Heinonen & Hytti, 2010, O'Connor, 2013). Διδασκαλία «σχετικά» (about) με την επιχειρηματικότητα σημαίνει μια γεμάτη περιεχόμενο και θεωρητική προσέγγιση με στόχο να δώσει μια γενική κατανόηση του φαινομένου. Είναι η πιο κοινή προσέγγιση στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Mwasalwiba, 2010). Η διδασκαλία της επιχειρηματικότητας «για» (for) σημαίνει μια επαγγελματικά προσανατολισμένη προσέγγιση που στοχεύει να δώσει στους εκκολαπτόμενους επιχειρηματίες τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες. Διδασκαλία «μέσω» (through) σημαίνει μια προσέγγιση βασισμένη στη διαδικασία και συχνά βιωματική, όπου οι μαθητές περνούν από μια πραγματική διαδικασία επιχειρηματικής μάθησης (Kyrö, 2005). Αυτή η προσέγγιση βασίζεται συχνά στον ευρύτερο ορισμό της επιχειρηματικότητας και μπορεί να ενσωματωθεί σε άλλα μαθήματα της γενικής εκπαίδευσης, συνδέοντας τα επιχειρηματικά χαρακτηριστικά, τις διαδικασίες και τις εμπειρίες με το βασικό αντικείμενο. Ενώ οι

προσεγγίσεις «σχετικά» και «για» σχετίζονται κυρίως με ένα υποσύνολο μαθητών στη δευτεροβάθμια και ανώτερη εκπαίδευση, η ενσωματωμένη προσέγγιση της διδασκαλίας «μέσω» της επιχειρηματικότητας μπορεί να είναι σχετική για όλους τους μαθητές και για όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης (Smith et al., 2006, Handscombe et al., 2008). Ωστόσο, έχουν εντοπιστεί ορισμένες σημαντικές προκλήσεις κατά την προσπάθεια ενσωμάτωσης της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση με αυτόν τον τρόπο, όπως οι περιορισμοί πόρων και χρόνου, η αντίσταση από τους δασκάλους, οι προκλήσεις αξιολόγησης και οι επιπτώσεις στο κόστος (Smith et al., 2006).

2.1.4. Προγράμματα και δείκτες μέτρησης

Για να μετρηθεί η αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων επιχειρηματικής ικανότητας σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, αναπτύχθηκαν δύο πλαίσια αναφοράς επιχειρηματικών δεξιοτήτων που είναι διεθνώς αναγνωρισμένα. Το πρώτο είναι το Εθνικό Πρότυπο Περιεχόμενο για την Εκπαίδευση στην Επιχειρηματικότητα (National Content Standards for Entrepreneurship Education - NCSEE) που δημιουργήθηκε το 2004 και χρησιμοποιείται στις Η.Π.Α ("National Content Standards for Entrepreneurship Education", 2004) και το δεύτερο το Επιχειρείν EntreComp που δημιουργήθηκε στο Κοινό Κέντρο Ερευνών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και αποτελεί το Ευρωπαϊκό πλαίσιο αναφοράς ("The European Entrepreneurship Competence Framework (EntreComp)", 2022).

2.1.5. Πλαίσιο εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα

Διεθνές επίπεδο

Η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα έχει αυξηθεί σημαντικά τις τελευταίες τρεις τουλάχιστον δεκαετίες. Το 1986, υπήρχαν περίπου 600 κολέγια και

πανεπιστήμια που πρόσφεραν μαθήματα επιχειρηματικότητας σε όλο τον κόσμο, ενώ πλέον υπολογίζεται ότι υπάρχουν περισσότερα από 5.000 μαθήματα που προσφέρονται σε 2.600 σχολεία (Kauffman Foundation, 2008). Οι παγκόσμιοι οργανισμοί που επικεντρώνονται στην έρευνα και την εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα έχουν αυξηθεί σε δημοτικότητα και απήχηση. Όχι μόνο έχει εκτιναχθεί ο αριθμός των μαθημάτων και των οργανισμών σε όλο τον κόσμο, αλλά και αρκετές χώρες υποστηρίζουν δημόσια την εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα. Η επιχειρηματικότητα ως μάθημα εισήχθη στην Κίνα το 2002 ως εκπαιδευτική καινοτομία για την επέκταση των ευκαιριών τοποθέτησης για αποφοίτους (Zhou & Xu, 2012). Η κυβέρνηση της Μαλαισίας ξεκίνησε την Πολιτική Ανάπτυξης Επιχειρηματικότητας στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση το 2010. Ομοίως, η Banco de Chile χρηματοδοτεί ένα πενταετές πρόγραμμα για την εκπαίδευση Χιλιανών εκπαιδευτικών στην παιδαγωγική και τις πρακτικές διδασκαλίας της επιχειρηματικότητας. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, το Συμπόσιο του Babson για Εκπαιδευτές Επιχειρηματικότητας αγγίζει έμμεσα περισσότερους από 7000 φοιτητές ετησίως από εκπαιδευτικούς καθηγητές από όλο τον κόσμο

Ευρωπαϊκό επίπεδο

Το επιχειρείν αποτελεί πολύτιμη δεξιότητα για τους πολίτες της ΕΕ και ωφελεί τόσο την προσωπική τους όσο και την επαγγελματική τους εξέλιξη. Η εκπαίδευση σε θέματα επιχειρηματικότητας παίζει καίριο ρόλο στην ανταγωνιστικότητα της Ευρώπης και στη διαρκή ανάπτυξη της ευρωπαϊκής οικονομίας. Η προώθηση της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση ως βασικής ικανότητας ενθαρρύνει τους πολίτες της ΕΕ να έχουν επιχειρηματικό πνεύμα και να διαμορφώνουν καινοτόμες λύσεις για τα προβλήματα της κοινωνίας, καθώς και να σχεδιάζουν προϊόντα με

προστιθέμενη κοινωνικοοικονομική αξία. Η επιχειρηματικότητα στηρίζεται μέσα από πολλές δράσεις του προγράμματος Erasmus+, το οποίο απευθύνεται τόσο σε άτομα που παρακολουθούν προγράμματα σπουδών ή κατάρτισης στο εξωτερικό όσο και σε άτομα που συμμετέχουν σε έργα στρατηγικών συμπράξεων στο εξωτερικό. Η ΕΕ έχει εκπονήσει κατευθυντήριες γραμμές που βοηθούν στην προώθηση της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση και την κατάρτιση. Επιπλέον, έχουν αναπτυχθεί αρκετά εργαλεία για την καλλιέργεια επιχειρηματικής νοοτροπίας στους Ευρωπαίους πολίτες, όπως, μεταξύ άλλων, το HEInnovate για τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ("Entrepreneurship in education", 2022).

Εθνικό επίπεδο

Σύμφωνα με τον Νόμο 4807/2021 εισάγεται «η διδακτική ενότητα με τίτλο «Εργαστήρια Δεξιοτήτων» στο πρόγραμμα σπουδών και στο εβδομαδιαίο ωρολόγιο πρόγραμμα όλων των τύπων σχολικών μονάδων υποχρεωτικής εκπαίδευσης, Νηπιαγωγείων, Δημοτικών και Γυμνασίων με σκοπό την ενίσχυση της καλλιέργειας ήπιων δεξιοτήτων, δεξιοτήτων ζωής και δεξιοτήτων τεχνολογίας και επιστήμης στους μαθητές. Σύμφωνα με τον Δουκίδη (2021), το επιχειρηματικό πνεύμα στο ελληνικό πανεπιστημιακό σύστημα για πολλά χρόνια ήταν ουδέτερο (αν όχι αρνητικό). Αυτό άλλαξε τα τελευταία δέκα χρόνια λόγω της οικονομικής κρίσης και της δημοσιότητας που δόθηκε σε νέους ανθρώπους που ξεκίνησαν μια νέα καινοτόμα επιχειρηματική δραστηριότητα. Σταδιακά τα περισσότερα από τα 25 ελληνικά πανεπιστήμια εισήγαγαν σχετικά μαθήματα, ενώ τα πιο πρωτοπόρα οργάνωσαν θερμοκοιτίδες για νεοσύστατες επιχειρήσεις (incubation centers) καθώς και γραφεία μεταφοράς τεχνολογίας για την αξιοποίηση των ερευνητικών αποτελεσμάτων. Ήδη έχει συσταθεί ένα ενδιάμεσο ταμείο συμμετοχών (fund), στα

πλαίσια του ταμείου επιχειρηματικών συμμετοχών (equifund), που ειδικεύεται σε νεοσύστατες επιχειρήσεις (start-ups) στο λεγόμενο “παράθυρο καινοτομίας” (innovation window) και επενδύει σε τεχνολογικούς (spin-offs) από πανεπιστημιακά εργαστήρια.

2.2 Έρευνα ερωτηματολογίου

Πραγματοποιήθηκε έρευνα ερωτηματολογίου που αποσκοπεί στο να διερευνήσει το επίπεδο γνώσεων της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα που παρέχεται από το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και τα ελληνικά πανεπιστήμια. Πιο συγκεκριμένα, οι στόχοι της έρευνας είναι:

-Να διερευνήσει το επίπεδο γνώσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την έννοια της επιχειρηματικότητας.

-Να διερευνήσει το επίπεδο γνώσεων των ερωτηθέντων σχετικά με την έννοια της καινοτομίας.

-Να διερευνήσει τις γνώσεις των ερωτηθέντων σχετικά με τα εργαλεία που προσφέρονται για την επιχειρηματική δραστηριότητα στην Ελλάδα.

-Να διερευνήσει τις γνώσεις των ερωτηθέντων σχετικά με τα κίνητρα που προσφέρονται για την ίδρυση επιχειρήσεων στην Ελλάδα.

-Να διερευνήσει τις γνώσεις των ερωτηθέντων σχετικά με τα εμπόδια που προκύπτουν κατά την δημιουργία επιχειρήσεων στην Ελλάδα.

Το δείγμα της έρευνας είναι τυχαίο και αποτελείται από 20 άτομα κάτω των 40 ετών. Επιλέχθηκε τυχαίο δείγμα για να παρουσιαστεί η ολική γνώση των νέων Ελλήνων για την έννοια της επιχειρηματικότητας, να διερευνηθεί το εκπαιδευτικό υπόβαθρο σε αυτόν τον τομέα και να αναδειχθούν οι βαθύτερες γνώσεις σχετικά με το ποια θεωρούν ότι είναι τα κίνητρα και τα εμπόδια στις μέρες μας για την επίτευξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας στον ελλαδικό χώρο.

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Οι δύο πιο συχνοί όροι που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν τη διαλειτουργικότητα μεταξύ εκπαίδευσης και επιχειρηματικότητας είναι η «επιχειρηματική εκπαίδευση» (enterprise education) και η «εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα» (entrepreneurship education). Ο όρος επιχειρηματική εκπαίδευση χρησιμοποιείται κυρίως στο Ηνωμένο Βασίλειο και έχει οριστεί ότι εστιάζει ευρύτερα στην προσωπική ανάπτυξη, νοοτροπία, δεξιότητες και ικανότητες, ενώ ο όρος εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα έχει οριστεί για να εστιάζει περισσότερο στο συγκεκριμένο πλαίσιο δημιουργίας μιας επιχείρησης και στο να γίνει κάποιος αυτοαπασχολούμενος.

Είναι επιθυμητό οι τομείς της επιχειρηματικότητας και της εκπαίδευσης να αυξήσουν τη μεταξύ τους συνεργασία στο μέλλον, τόσο στο πλαίσιο της έρευνας όσο και της πρακτικής. Κανένας από τους τομείς δεν θα προοδεύσει πιθανότατα τις γνώσεις μας για τη θεωρία και την πρακτική της επιχειρηματικής εκπαίδευσης χωρίς τη βοήθεια και τη δεσμευμένη συνεργασία του άλλου.

Η επιχειρηματική εκπαίδευση έχει δει παγκόσμια εκθετική ανάπτυξη στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στα άλλα επίπεδα εκπαίδευσης δεν έχει ακόμη παρατηρηθεί τέτοια ισχυρή ανάπτυξη, αλλά η ανάπτυξη βρίσκεται σε εξέλιξη με την άσκηση πολιτικής πίεσης στα εκπαιδευτικά ιδρύματα παγκοσμίως.

Η επιχειρηματική εκπαίδευση θεωρείται συχνά ως απάντηση στον ολοένα και πιο παγκοσμιοποιημένο, αβέβαιο και περίπλοκο κόσμο στον οποίο ζούμε, απαιτώντας από όλους τους ανθρώπους και τους οργανισμούς στην κοινωνία να είναι ολοένα και περισσότερο εξοπλισμένοι με επιχειρηματικές ικανότητες.

Όχι μόνο έχει πολλαπλασιασθεί ο αριθμός των μαθημάτων και των

οργανισμών σε όλο τον κόσμο, αλλά και αρκετές χώρες υποστηρίζουν δημόσια την εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα.

Παρά την τεράστια ανάπτυξη της κατάρτισης, της εκπαίδευσης, των μαθημάτων και των οργανισμών στην επιχειρηματικότητα, έχει δοθεί λιγότερη εστίαση στη σημασία των πολιτικών και των προγραμμάτων που υποστηρίζουν αυτήν την επιτακτική ανάγκη για την επιχειρηματικότητα.

Οι δάσκαλοι/εκπαιδευτικοί έχουν κεντρικό ρόλο, καθώς έχουν ισχυρό αντίκτυπο στην επίδοση των μαθητών και φοιτητών. Για να εμπνεύσουν τους μαθητές και τους μαθητές τους και για να τους βοηθήσουν να αναπτύξουν μια επιχειρηματική στάση, οι δάσκαλοι χρειάζονται ένα ευρύ φάσμα ικανοτήτων που σχετίζονται με τη δημιουργικότητα και την επιχειρηματικότητα. απαιτούν ένα σχολικό περιβάλλον όπου ενθαρρύνεται η δημιουργικότητα και η ανάληψη κινδύνων και τα λάθη εκτιμώνται ως ευκαιρία μάθησης.

Από την ανάλυση των απαντήσεων της έρευνας ερωτηματολογίου διαπιστώνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος αποτελείται από άτομα που έχουν αποφοιτήσει από πανεπιστημιακά ιδρύματα ή έχουν πραγματοποιήσει επαγγελματική κατάρτιση γεγονός που βοηθάει στο να εξεταστούν οι γνώσεις τους για την επιχειρηματικότητα και να διερευνηθεί η επιχειρηματική τους εκπαίδευση. Όσον αφορά στο επαγγελματικό επίπεδο των συμμετεχόντων, διαπιστώνεται ότι μεγαλύτερο ποσοστό παρουσιάζουν οι αυτοαπασχολούμενοι άρα πρόκειται για άτομα που έχουν ιδρύσει την δική τους επιχείρηση οπότε γνωρίζουν τις αδυναμίες, τα εμπόδια αλλά και τα κίνητρα για την δημιουργία επιχειρήσεων στην Ελλάδα.

Το δείγμα της έρευνας καλέστηκε να δώσει τον ορισμό της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας και διαπιστώθηκε ότι

αυτή η ερώτηση δεν απαντήθηκε ικανοποιητικά. Αυτό σημαίνει ότι οι συμμετέχοντες δεν γνώριζαν τις διαστάσεις της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας άρα δεν είχαν εκπαιδευτεί επαρκώς κατά την δευτεροβάθμια ή τριτοβάθμια εκπαίδευσή τους στους βασικούς ορισμούς της επιχειρηματικής εκπαίδευσης. Το συμπέρασμα αυτό, αντανακλάται και στο γεγονός ότι το υψηλότερο ποσοστό των ερωτηθέντων έδωσε ουδέτερες απαντήσεις στο αν είναι εξοικειωμένο με τις έννοιες της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας. Επιπλέον, υψηλό ποσοστό δήλωσε ότι ενημερώθηκε για θέματα επιχειρηματικότητας κατά την διάρκεια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσή του ως τμήμα μαθημάτων οικονομικής φύσεως και όχι ως διάλεξη για αυτό καθεαυτό το θέμα, δείχνοντας με αυτόν τον τρόπο την ελλιπή γνώση του σε ό,τι περιλαμβάνει το επιχειρείν και στην μειωμένη επιχειρηματική εκπαίδευση που προσφέρουν τα σχολεία στην Ελλάδα. Όσον αφορά στην διερεύνηση των γνώσεων για την επιχειρηματικότητα από την τριτοβάθμια εκπαίδευση, ξανά διαπιστώνεται πως δεν είναι βασικό μάθημα στα Πανεπιστήμια της χώρας και δεν το περιλαμβάνουν όλα τα τμήματα των σχολών. Στην συνέχεια, όταν εξετάστηκε η ενημέρωση του δείγματος για την ύπαρξη προγραμμάτων χρηματοδότησης για την ίδρυση επιχειρήσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΣΠΑ), το μεγαλύτερο ποσοστό απάντησε ότι είναι ελάχιστα ενημερωμένο δείχνοντας με αυτόν τον τρόπο ότι δεν γνωρίζουν για τις ευκαιρίες που υπάρχουν και τα εργαλεία χρηματοδότησης για την ίδρυση επιχειρήσεων που θα μπορούσαν να τους βοηθήσουν ώστε να ξεκινήσουν μια νέα δραστηριότητα. Υψηλότερο είναι και το ποσοστό των ατόμων που δεν παρακολουθούν σεμινάρια, ημερίδες και εκδηλώσεις που αφορούν στην επιχειρηματικότητα, αγνοώντας με αυτόν

τον τρόπο τί νέο υπάρχει στην αγορά, ποιες είναι οι ευκαιρίες καριέρας και πώς μπορούν να διευρύνουν τις γνώσεις τους ώστε να ιδρύσουν γερές και επιτυχημένες επιχειρήσεις. Τέλος, το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος δηλώνει ότι θα ενημερωνόταν από εταιρείες συμβούλων για να προβούν σε ένα επιχειρηματικό εγχείρημα, δείχνοντας με αυτόν τον τρόπο ότι θέλουν να βασιστούν σε επαγγελματίες για να μπορέσουν να θέσουν γερές βάσεις ώστε να ιδρύσουν την δική τους επιχείρηση.

Από το εύρος των απαντήσεων γίνεται κατανοητό ότι σε μεγαλύτερο ποσοστό το δείγμα θεωρεί ως εμπόδιο για την επιχειρηματικότητα την ελληνική οικονομική κρίση, την υψηλή φορολογία, και την πανδημία του COVID-19, και όχι ιδιαίτερα την ελληνική νομοθεσία και την παγκόσμια οικονομική κρίση. Από την άλλη, μεγαλύτερο ποσοστό θεωρεί ότι η τραπεζική δανειοδότηση των επιχειρήσεων αποτελεί ισχυρό κίνητρο για την δημιουργία επιχειρήσεων, όπως και η ύπαρξη ευρωπαϊκών προγραμμάτων συγχρηματοδότησης. Μετριοπαθείς ήταν το μεγαλύτερο ποσοστό απαντήσεων στο αν αποτελεί η πληροφόρηση από το κράτος για τα προγράμματα επιχειρηματικότητας κίνητρο για την δημιουργία επιχείρησης.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η υποστήριξη για την επιχειρηματικότητα δεν ήταν ποτέ πιο σημαντική από ό,τι είναι στις μέρες μας. Η ενίσχυση της επιχειρηματικής εκπαίδευσης σε σχολεία, ιδρύματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και πανεπιστήμια θα έχει θετικό αντίκτυπο στον επιχειρηματικό δυναμισμό των οικονομιών παγκοσμίως.

Όπως έχει αναγνωρίσει το Global Entrepreneurship Monitor (GEM), στην Ελλάδα αντικατοπτρίζεται μια γενική βελτίωση των συνθηκών πλαισίου για την επιχειρηματικότητα και την εκπαίδευση. Με βάση αυτές τις τάσεις και την εθνική πολιτική ατζέντα, πολλά ελληνικά ΑΕΙ έχουν

αρχίσει να παρέχουν ευκαιρίες διδασκαλίας και μάθησης στην επιχειρηματικότητα.

Έχουν προταθεί ορισμένοι σημαντικοί τομείς για μελλοντική βελτίωση της επιχειρηματικής εκπαίδευσης στο μέλλον, όπως η ανάγκη αύξησης της ευαισθητοποίησης σχετικά με την επιχειρηματική εκπαίδευση ως παιδαγωγική προσέγγιση που σχετίζεται με όλους τους μαθητές και σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, η ανάγκη για περισσότερη και στενότερη συνεργασία μεταξύ ερευνητών και επαγγελματιών στα δύο τομείς της εκπαίδευσης και της επιχειρηματικότητας κ.α.

Σύμφωνα με την έρευνα ερωτηματολογίου, παρατηρείται ότι το δείγμα δεν έχει επαρκή εκπαίδευση στο πεδίο της επιχειρηματικότητας, και ως αποτέλεσμα δεν γνωρίζει πως να κινηθεί ώστε να δημιουργήσει μια επιχείρηση. Προτιμάει να απευθυνθεί σε επαγγελματίες συμβούλους που θα του προτείνουν εργαλεία χρηματοδότησης και ευκαιρίες αυτοαπασχόλησης παρά να ενημερωθεί ο ίδιος μέσα από σεμινάρια και εκδηλώσεις που προσφέρουν γνώσεις και δεξιότητες για το επιχειρείν. Η έρευνα ερωτηματολογίου θα μπορούσε να εστιάσει θεματικά και σε νέους αυτοαπασχολούμενους, ώστε να διερευνηθούν οι ανάγκες της επιχειρηματικής εκπαίδευσης, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν κατά την ίδρυση επιχειρήσεων και τυχόν προτάσεις τους για το περιεχόμενο των μαθημάτων επιχειρηματικής εκπαίδευσης. Επίσης, μελλοντική έρευνα στο συγκεκριμένο πεδίο, δηλ. της επιχειρηματικότητας και εκπαίδευσης, μπορεί να είναι σε υπερεθνικό επίπεδο (π.χ. ευρωπαϊκό) και να συμπεριλάβει τη σύγκριση δειγμάτων και αποτελεσμάτων προερχόμενων από ίδιες ηλικιακές ομάδες και βαθμίδες εκπαίδευσης από διαφορετικά κράτη, ώστε να αξιολογηθούν αντίστοιχα δεδομένα και πρακτικές, αλλά και προοπτικές βελτίωσης

της επιχειρηματικής εκπαίδευσης και της εφαρμογής αυτών των γνώσεων και δεξιοτήτων στην επιχειρηματική δραστηριότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Entrepreneurship in education. (2022). Retrieved 29 June 2022, from <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/improving-quality-equity/key-competences-lifelong-learning/entrepreneurship>
- Handscombe, R. D., Rodriguez-Falcon, E. & Patterson, E. A. 2008. Embedding enterprise in science and engineering departments. *Education+ Training*, 50, 615-625.
- Heinonen, J. & Hytti, U. 2010. Back to basics: the role of teaching in developing the entrepreneurial university. *The International Journal of Entrepreneurship and Innovation*, 11, 283-292.
- Johnson, C. 1988. Enterprise education and training. *British Journal of Education and Work*, 2, 61-65.
- Kauffman Foundation. (2008). *Entrepreneurship in American Higher Education: A Report from the Kauffman Panel on Entrepreneurship Curriculum in Higher Education*. Kauffman Foundation. Retrieved from https://www.kauffman.org/wp-content/uploads/2019/12/entrep_high_ed_report.pdf
- Kyrö, P. 2008. A theoretical framework for teaching and learning entrepreneurship. *International Journal of Business and Globalisation*, 2, 39-55.
- Mwasalwiba, E. S. 2010. "Entrepreneurship Education: A Review of Its Objectives, Teaching Methods, and Impact Indicators." *Education + Training* 52 (1): 20–47.
- National Content Standards for Entrepreneurship Education. (2004). Retrieved 29 June 2022, from <https://www.education.ne.gov/entreped/national-standards/>
- O'Connor, A. 2013. A conceptual framework for entrepreneurship education policy: Meeting government and economic purposes. *Journal of Business Venturing*, 28, 546-563.
- Schumpeter, J.A. (1934) *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credits, Interest, and the Business Cycle*. Transaction Publishers, Piscataway.
- Smith, A. J., Collins, L. A. & Hannon, P. D. 2006. Embedding new entrepreneurship programmes in UK higher education institutions: challenges and considerations. *Education+ Training*, 48, 555-567.
- The European Entrepreneurship Competence Framework (EntreComp). (2022). Retrieved 29 June 2022, from <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1317&langId=en>
- Zhou, M. & Xu, H. 2012. A review of entrepreneurship education for college students in China. *Administrative Sciences* 2: 82-98.
- Δουκίδης, Γ. (2021). Το οικοσύστημα επιχειρηματικότητας στα ελληνικά πανεπιστήμια: Η περίπτωση του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών. In 1st JA Greece Conference. Αθήνα: JA Greece. Retrieved from <https://jagreece.org/ekpaideusi-gia-tin-epixeirimatikotita/>.
- Πριμκίρη, Α. (2019). Η επιχειρηματική εκπαίδευση, ως παιδαγωγική μέθοδος, στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. *inactionforabetterworld*. Retrieved from <https://inactionforabetterworld.com/wp-content/uploads/2019/06/%CE%97-%CE%95%CF%80%CE%B9%CF%87%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%95%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7.pdf>